

 Käännösartikkeli

Keskusteleva demokratia vai kiistelevä moniarvoisuus?¹

Kuten äärioikeiston kasvava menestys monissa maissa osoittaa, vastenmielisyys demokraattisia laitoksia kohtaan on lisääntymässä läntisissä yhteiskunnissa. Tällaisesta vastenmielisyydestä voi olla vakavia seurauksia demokratian tulevaisuudelle. Kyvyttöminä käsittämään tilanteen luonnetta liberaalit demokraattiset yhteiskunnat ovat valitettavan kehnosti varustautuneita siitä juontuvan haasteen kohtaamiseen. Tämän kyvyttömyyden yksi syy piilee tätä nykyä muotia olevassa politiikan teoriatyypissä. Sitä hallitsee yksilökeskeinen, yleispätevyyttä painottava ja järkeä palvova viitekehys, joka pyyhkii pois poliittisen ja estää mahdollisuudet hahmotella moniarvoisen demokraattisen julkisuuden luonnetta asianmukaisella tavalla.

Tässä artikkelissa tutkailen liberaalin demokrateorian tuoreinta perusmallia, ”deliberatiivista eli pohtivasti keskustelevaa demokratiaa”, tarkoitukseni on kaivaa esiin sen heikkoudet. Esitän lisäksi joitakin aineksia vaihtoehdoisen mallin muokkaumiseksi. Tälle mallille ehdotan nimeä ”agonistinen eli kiistelevä moniarvoisuus”.

”Deliberatiivisen demokratian” eri versioita ajavien teoreetikkojen pyrkimykset ovat toki kiitettäviä. Vastustaen taloustieteen innoittamia etuperustaisia demokraatiakäsityksiä ja epäillen poliittisen osallistumisen hyviä puolia he haluavat tuoda moraalij- ja oikeudenmukaisuuskysymykset politiikkaan. He etsivät uusia merkityksiä perinteisille demokraattisille käsitteille, kuten itsemäärääminen, kansanvalta ja tasa-arvo. Heidän tavoitteenaan on muotoilla klassinen julkisuusidea uudelleen ja antaa sille keskeinen sija demokraattisessa hankkeessa. Silti esittäessään, että politiikassa keskeisessä asemassa eivät ole niinkään etu ja mieltymysten summaus kuin järki ja järkiperäinen perustelu, he pelkäävät korvaavat taloudellisen mallin moraalillisella. Siten markkinoiden innoittama näkemys julkisuudesta vaihtuu käsitykseen, jonka mukaan poliittiset kysymykset ovat luonteeltaan moraalisia, sellaisia joista voidaan päättää järkeä käyttäen. Näin ajatellen demokraattisen julkisuuden diskursiivinen pelastus löytyisi normatiivisista pätevyysvaateista. Tällaiselta lähestymistavalta, kuten sen vastakohtaltakin, puuttuu selvästi poliittinen, jos kohta eri tavoin. Tästä syystä katson, että deliberatiivinen pohtivan keskustelun malli ei pysty tarjoamaan parempaa ymmärrystä demokraattisen politiikan luonteesta ja ettei se voi edustaa todellista vaihtoehtoa summausnäkemykselle.

Pohtivasti keskusteleva demokratia

”Deliberatiivisen, pohtivasti keskustelevan demokratian” lukuisista versioista teoreettisesti kehiteltyin on Habermasin käsialaa, joten kohdistaan tutkailuni tässä sii-

hen. Habermasin kehittämästä tekee tarkoituksiini erityisen sopivan tarkastelukohteen sekin, että siinä myös ”julkisuuden” käsite on hiottu pisimmälle.

Habermasin ja hänen seuraajiensa lähestymistavassa deliberatiivisen demokratian mallin päätarkoituksena on muotoilla klassisen demokratiateorian käsitteet – eritoten kansanvallan käsite – uudelleen mielipiteenvaihtoon pohjautuvin termein. Esimerkiksi Seyla Benhabibin mukaan yksi keskeisiä tarkasteltavia kysymyksiä on se, miten yhteisen hyvän artikulointi on soinnutettavissa yhteen kansanvallan kanssa. Hänestä demokratian päähaasteena on nykyisin se, kuinka sovittaa järkipärisyys ja legitimitetti eli oikeutus yhteen. Hän muotoilee asian näin:

Demokratian deliberatiivisen mallin mukaan sille, että poliittisessa toiminnassa yhteiset päätöksentekoprosessit ovat järkipärisiä ja että niitä pidetään oikeutettuina, on välttämätön ehtonsa. Ehtona on tuon poliittisen toiminnan laitosten järjestäminen niin, että se, mitä pidetään kaikkien yhteisenä etuna, kumpuaa yhteisistä pohtivista keskusteluista, joita vapaat ja tasa-arvoiset yksilöt käyvät järkeään käyttäen ja reilun pelin hengessä. (Benhabib 1996, 69.)

Tämän näkemyksen mukaan demokraattisten laitosten oikeutuksella on tärkeä ehtonsa: elimiltä, jotka pitävät valtaansa velvoittavana, on edellytettävä, että niiden päätökset edustavat puolueetonta, kaikkien etua yhtäläisesti edistävää kantaa. Jotta tämä edellytys täytyisi, päätösten täytyy kummuta asianmukaisista, julkisista, Habermasin diskurssimallin menettelytapoja noudattavista pohdintaprosesseista. Mallin perusideana on, että normit ja institutionaaliset sopimukset ovat päteviä vain jos kaikki, joita niiden seuraamukset koskevat, ovat hyväksyneet ne pohtivassa keskustelussa, jonka ominaisuudet Benhabib (1996, 70) on määritellyt seuraavasti:

1. Keskusteluihin osallistumista hallitsevat yhdenvertaisuus- ja tasapuolisuusnormit: kaikilla on sama mahdollisuus esittää puheenvuoronsa, kysyä, tivata ja avata väittely.
2. Kaikilla on oikeus kyseenalaistaa keskusteltaviksi otetut aiheet.
3. Kaikilla on oikeus esittää pohtivia väitteitä keskustelun menettelytapasäännöistä ja siitä, kuinka niitä sovelletaan tai pannaan täytäntöön. Ei ole olemassa sääntöjä, jotka rajoittaisivat etukäteen asialistaa tai keskustelua tai sitä, ketkä voivat osallistua, niin kauan kuin kukin syrjäytetty henkilö tai ryhmä voi oikeutetulla tavalla osoittaa kuuluvansa niihin, joita keskusteltavaksi ehdotettu normi asiallisesti ottaen koskee.

Tutkailen nyt tätä deliberatiivisen demokratian mallia lähemmin. Pyrkiessään perustamaan oikeutettuna pitämisen järkipärisyyteen sen edustajien täytyy erottaa ”pelkkä samanmielisyys” ja ”järkipärisinen yhteisymmärrys” toisistaan. Tämä eronteko on heidän lähestymistavassaan avainasemassa. Se hallitsee menettelytapojen arvoja – puolueettomuutta ja yhdenvertaisuutta, avoimuutta (ketään sen paremmin kuin mitään asiaankuuluvaa tietoa ei syrjitä), pakottomuutta ja yksimielisyyttä. Yhdessä nämä arvot johtavat keskustelua kohti yleistettäviä etuja, joista kaikki osallistujat voivat olla yksimielisiä. Näin ne tuottavat oikeutettuna pidettäviä tuloksia. Julkinen keskustelu tuottaa siis takuuvarmasti järkeviä lopputuloksia siinä mitassa, kuin se täyttää ideaalisen puhetilanteen ehdot: mitä tasa-arvoisempi, puolueetto-

mampi ja avoimempi keskustelu on, mitä vähemmän osallistujiin kohdistuu pakkoa ja mitä valmiimpia he ovat ohjautumaan parhaan perustelun mukaan, sitä todennäköisemmin kaikki henkilöt, joita asia koskee, voivat hyväksyä todella yleistettävissä olevat edut.

Habermas ja hänen seuraajansa eivät kiistä ideaalisen puhetilanteen toteutumista haittaavien esteiden olemassaoloa, mutta he ymmärtävät ne empiirisiksi, sosiaalisen elämän käytännöllis-empiirisestä rajallisuudesta johtuviksi. Nämä esteet tekevät epä-todennäköiseksi sen, että voisimme milloinkaan jättää kaikki erityisetumme täysin syrjään ja olla näin yhtä yleispätevän järkipärisen minämme kanssa. Näin ollen ideaalinen puhetilanne on ymmärrettävä regulatiiviseksi, sääteleväksi ideaksi. Toisaalta Habermas katsoo nykyään, että on aihepiirejä, jotka pakostakin jäävät järkipäristen julkisten keskustelukäytäntöjen ulkopuolelle, kuten eksistentiaaliset olemassaolokysymykset, jotka koskevat oikeudenmukaisuuden asemesta hyvää elämää, tai eturyhmien väliset jakokiistat, jotka voidaan ratkaista vain kompromissein. Mutta hän vakuuttaa, että ”nämä erottelut poliittista ratkaisua vaativien kysymyksenasettelujen alueella eivät kuitenkaan kiistä moraalipohdintojen tärkeyttä eivätkä sitä, että poliittinen keskustelu on perusmuodoltaan argumentoivaa” (1991, 448). Habermas pitää tiukasti kiinni siitä, että poliittiset kysymykset voidaan ratkaista järjeä käyttäen ja että hänen lähestymistavassaan hahmoteltu perustelujen ja vastaperustelujen vaihto johtaa sopivimpana menettelytapana järkipäriseen tahdonmuodostukseen, josta yleinen etu putkahtaa esiin. Hän katsoo lähestymistapansa yliveritaisuuden Rawlsin lähestymistapaan verraten piilevän sen tiukassa menettelytapaluonteessa, joka sallii ”jättää enemmän kysymyksiä auki, koska se panostaa enemmän järkipäriseen mieliteen- ja tahdonmuodostusprosessiin” (Habermas 1995, 130).

Pohtivasti keskustelemaan demokratian arvostelua

Kuvatunlaista lähestymistapaa voidaan arvostella useammaltakin kannalta, mutta hahmottelen niistä tässä vain kaksi. Habermasin käsitystä menettelytavasta voidaan horjuttaa ja koko ajatus puolueettomasta ja järkeen nojaavasta dialogista haastaa esimerkiksi Wittgensteinin oivalluksiin nojautuen. Jotta mielipiteistä voidaan Wittgensteinin mukaan olla samaa mieltä, on ensin oltava samaa mieltä käytetystä kielestä, mikä taas, kuten hän osoittaa, edellyttää samanmielisyyttä elämänmuodosta. Hänen mukaansa menettelytapa on olemassa vain käytäntöjen mutkikkaana kokonaisuutena. Nämä käytännöt rakentavat erityisiä yksilöllisyysmuotoja ja minuuksia, jotka mahdollistavat sitoutumisen menettelytapoihin. Menettelytavat voidaan hyväksyä ja niitä noudattaa, koska ne ovat kaivertuneet yhteisiin muotoihin ja samanmielisyyteen arvioinneissa. Niitä ei voida pitää periaatteiden pohjalta luotina sääntöinä, joita sovelletaan erityistapauksiin. Wittgensteinin mielestä säännöt ovat aina erityisistä kiteytymiä käytännöistä, eikä niitä voida erottaa elämänmuodoista. Siten Habermasin lähestymistavalle keskeinen eronteko ”menettelytavan” ja ”itse asian” tai ”moraalisen” ja ”eettisen” välillä on mahdoton, koska menettelytapoihin kietoutuu aina itse asiaa koskevia eettisiä sitoumuksia.

Wittgensteinin ohjenuora johtaa myös varsin erilaiseen tapaan ymmärtää mielipiteenvaihto ja samanmielisyyden luominen. Kuten hän sanoo, ”perustelemisella, todisteiden oikeaksi osoittamisella on tosin päätepisteensä. – Päätepisteensä ei kuitenkaan

ole se, että välittömästi oivallamme tietyt lauseet tosiksi, siis eräänlainen *näkeminen*, vaan päätepiiteenä on *toimintamme*, joka on kielipelin perustana.” (Wittgenstein 1975, 68.) Hänestä samanmielisyys ei rakennu mielipiteiden² (*Meinungen*) vaan elämänmuodon (*Lebensform*) perustalle. Kuten on osoitettu, samanmielisyys on saman elämänmuodon mahdollistamien äänten *Einstimmungs*ulautuma, ei järjen *Einverstandtuote*, kuten Habermasilla. Tällainen lähestymistapa edellyttää, että poh-tivaan keskusteluun tuodaan uudestaan mukaan koko se retorinen ulottuvuus, jonka Habermasin diskurssikäsitteet pyrkii juuri nyhtämään siitä pois. Se merkitsee niin ikään, että etualalle nousevat yhteisymmärryksen rajat: ”Missä todella kaksi yhteen-sovittamatonta periaatetta kohtaa, siellä jokainen leimaa vastapuolen hulluksi ja har-haoppiseksi. – Sanoin, että ‘taistelisin’ toista ‘vastaan’, mutta enkö esittäisi hänelle perusteita? Kyllä toki, mutta miten pitkälle ne riittävät? Perusteiden loputtua alkaa *suostuttelu*.” (Wittgenstein 1975, 133–134.)

On kiintoisaa huomata, että esittämäni deliberatiivisen demokratian wittgenstei-nilainen arvostelu sointuu yksiin Stanley Cavellin Rawls-kritiikin kanssa, jota sitäkin Wittgenstein innoitti. Koska Rawls edustaa deliberatiivisen lähestymistavan toista tär-keää versiota, on selvää, että Wittgensteinin ottaminen vakavasti pakottaa kyseen-alaistamaan tuollaisen lähestymistavan perusoletukset. Kuten Cavell osoittaa Carus-luennoissaan, Rawlsin selonteko oikeudenmukaisuudesta lyö laimin yhden tärkeän ulottuvuuden. Se koskee sitä, mitä tapahtuu, kun arvioimme meille oikeudenmukai-suuden nimissä kohdistettuja vaatimuksia tilanteessa, jossa kyseessä on yhteiskun-nan oman ihanteensa mukaiseksi asettumisen aste. Hän ottaa kantaa Rawlsin väitteeseen, että ”kaunaa kantavien täytyy olla valmiita osoittamaan, miksi tietyt laitokset ovat epäoikeudenmukaisia tai kuinka toiset ovat loukanneet heitä” (Cavell 1971, 553). Jos he eivät tähän pysty, voimme Rawlsin mielestä pitää toimintaamme moitteetto-mana ja päättää keskustelun oikeudenmukaisuudesta tähän. Cavell kysyy kuitenkin: ”Mitäpä jos vaatimus oikeudenmukaisuudesta ei ilmaise häviötä epätasapuo-lisissa, joskin reilussa kamppailussa, vaan sitä, että on alusta pitäen jäänyt lehdellä soitte-lemaan?” (1990, xxxviii). Esimerkkinään Noran tilanne Ibsenin näytelmässä *Nukke-koti* hän osoittaa, kuinka äänettä jääminen oikeudenmukaisuuskeskustelussa voi olla moraalisen yksimielisyyden itsensä työtä. Hän vaatii tiedostamaan, että keskustelun lopettaminen on aina henkilökohtainen valinta, ratkaisu, jota ei voida esittää yksin-kertaisesti pelkäksi menettelytapojen soveltamiseksi eikä oikeuttaa ainoana kysei-sissä oloissa mahdollisena siirtona. Tästä syystä emme saa koskaan kiistää vastuutamme päätöksistämme vetoamalla yleisten sääntöjen tai periaatteiden käskyihin.

Tämän vastuun ottaminen vakavasti vaatii luopumaan järkipäisen yhteisym-märryksen unelmasta samoin kuin kuvitelmasta, että voisimme astua ulos omasta elämänmuodostamme. Kaipuussamme tavoittaa kokonaisuus, Wittgenstein sanoo, ”olemme joutuneet liukkaalle jäälle, jossa ei ole kitkaa ja jossa edellytykset siis tie-tyssä mielessä ovat ihanteelliset, mutta jossa emme juuri sen takia voi kulkea. Haluamme kävellä, silloin tarvitsemme *kitkaa*. Takaisin rosoiselle maaperälle!” (Wittgen-stein 1999, 86.)

Wittgenstein ei kuitenkaan ole ainoa deliberatiivisen mallin ydinperustan muren-taja. Toinen tapa paljastaa Habermasin lähestymistavan soveltumattomuus on kyseenalaistaa koko ”ideaalisen puhetilanteen” käsite. Sehän viittaa ihannetilaa-n, jota henkilöiden välinen pakoista vapaa kielellinen vuorovaikutus lähenee. Siinä osal-listujat päätyvät yhteisymmärrykseen järkeä käyttävän perustelun keinoin. Slavo-

Žižekin johdatuksella kyseenalaistus voidaan tehdä Lacanin kautta. Lacanilainen lähestymistapa paljastaa itse diskurssin perusrakenteen autoritaariseksi, sillä vain mestarimerkitsijän peliin puuttuminen voi luoda vapaasti kelluvien merkitsijöiden hajanaisuudesta johdonmukaisen merkityskentän. Kuten Žižek (1993, luku 3) osoittaa, Lacanille mestarimerkitsijän – symbolisen auktoriteetin merkitsijän, joka perustuu vain itseensä (omaan lausumistekoonsa) – status on tiukasti transsendentaalinen: ele, joka ”vääristää” symbolisen kentän ja ”käyristää” sen tilan tuomalla peliin itse kentän syntyyn *stricto sensu* rinnastuvan perustattoman väkivallan. Tämä tarkoittaa, että jos diskursiiviselta kentältä halutaan juuria sen vääristymä, kenttä hajoaisi, sen ”tikkaus purkautuisi”. Lacan horjuttaa tällä tavoin Habermasin käsityksen ydinperustaa, jonka mukaan diskurssin sisäsyntyiset käytännölliset ennako-oletukset eivät ole autoritaarisia, koska ne sisältävät itsessään idean pakottomasta ja vain järkeen nojaavan perustelun lukuun ottavasta mielipiteenvaihdosta.

Tämä kahdelta suunnalta kehitelty arvostelu paljastaa, että esteet ideaalisen puhe-tilanteen toteutumisen tiellä ovat ontologisia eivätkä suinkaan vain empiirisiä tai tietoteoreettisia. Itse asiassa on käsitteellisesti mahdotonta puhua kaikkia yhteisiä huolenaiheita koskevan vapaan ja pakottoman julkisen keskustelun esteistä, koska ilman näitä esteitä mielipiteitä ei voitaisi ylimalkaan vaihtaa eikä pohtia. Onkin siis pääteltävä, että itse pohtivan keskustelun mahdollisuuden ehdot ovat samalla ideaalisen puhe-tilanteen mahdottomuuden ehtoja. Tässä mielessä mikään ei oikeuta kirjaamaan erityisetuoikeutta niin kutsutulle tasapuolisuuden hallitsemalle ”moraaliselle näkökannalle”, jonka pohjalta voitaisiin päätyä puolueettomaan arvioon siitä, mikä on yleinen etu.

Vaihtoehto pohtivasti keskustelevalle demokratialle

”Deliberatiivisen demokratian” arvosteluni viimekätinen sanoma on seuraava: on tunnustettava, että valtaa ja vastakkaisuutta ei voida pyyhkiä pois. Olettamuksellaan sellaisen julkisuuden saavutettavuudesta, josta valta ja sovittamattomat vastakkaisuudet olisi kitketty pois ja jossa järkiperäinen yksimielisyys olisi saatettu toteen, tämä demokraattisen politiikan malli kiistää ristiriitautuvuuden avainroolin politiikassa ja sen keskeisen osuuden yhteisten minuuksien muotoutumisessa. Tästä syystä se ei kykene tarjoamaan osuvaa mallia demokraattisesta politiikasta.

Deliberatiivisesta demokratiasta poiketen siinä lähestymistavassa, jota haluan itse edistää, keskipisteeseen asettuu kysymys vallasta ja vastakkaisuuksien sovittamattomuudesta. Tämän lähestymistavan teoreettista perustaa hahmottelevassa teoksessa *Hegemony and socialist strategy* (Laclau & Mouffe 1985) pyrimme tekemään kaikki ne johtopäätökset, joita radikaalille demokratialle seuraa niin vallan ja vastakkaisuuksien häviämättömyydestä kuin siitäkin, että emansipaatio, vapautuminen, voi olla vain osittaista, ei koskaan täydellistä. Demokraattista yhteiskuntaa ei voida tällöin enää käsittää yhteiskunnaksi, joka olisi toteuttanut unelman täydellisestä sopusointuisuudesta ja avoimuudesta. Sille voi antaa demokraattisen luonteen vain se tosiseikka, että kukaan rajallinen sosiaalinen toimija ei voi kruunata itseään kokonaisuuden edustajaksi eikä väittää tällä tavoin ”hallitsevansa” koko laitosta. Kirjan pääteesi on, että sosiaalinen objektiivisuus perustuu valtatekoihin. Tämä tarkoittaa, että kaikki sosiaalinen objektiivisuus on viime kädessä poliittista ja että sen on osoitet-

tava rakentumistaan hallitsevat poissulkemisten jäljet. Objektiivisuuden ja vallan yhtenemispiste – tai paremminkin niiden luhistuminen toisiinsa – on juuri se, mitä tarkoitamme ”hegemonialla”.

Ongelman asettaminen tällä tavoin kertoo, että valtaa ei pidä ymmärtää kahden etukäteen rakentuneen minuuden väliseksi ulkoiseksi suhteeksi. Pikemminkin valta rakentaa minuudet. Demokraattisen yhteiskunnan poliittinen käytäntö ei puolusta etukäteen rakentuneiden minuuksien oikeuksia, vaan ennemminkin pystyttää itse nuo minuudet hauralle ja alati uhanalaiselle maaperälle.

Tällaisen näkemyksen mukaan demokratia vaatii, että sosiaalisten suhteiden läpikotaisin rakennettu luonne saa täydennykseksen vallan oikeutusvaatimusten läpikotaisin käytännölliset perustat. Tällöin vallan ja oikeuttamisen välinen kuilu voidaan silloittaa – ei tosin siinä mielessä, että kaikki valta on oikeutettua luonnostaan, vaan seuraavassa mielessä: a) jos jokin valta on kyennyt pääsemään voimaan, tämä johtuu siitä, että sitä pidetään jollain taholla oikeutettuna, ja b) jos oikeutuksella ei ole etukäteisperustaa, tämä johtuu siitä, että se perustuu johonkin menestyneeseen valtaan. Juuri tätä kytköstä oikeutuksen ja vallan välillä deliberatiivinen malli ei pysty käsittämään, koska se joutuu pitämään varmana sellaista järkipäristä perustelutyyppiä, josta valta on juurittu pois ja jossa oikeutuksen perustana on puhdas järjenkäyttö.

Ajamani lähestymistapa nyrjäyttää demokratian ja vallan perinteiset suhteet sijoitaan. Habermasilainen ”deliberatiivinen demokratiankäsitelmä” katsoo, että mitä demokraattisempi yhteiskunta on, sitä vähemmän valta toimii sosiaalisten suhteiden perustana. Mutta jos katsotaan, että sosiaalinen perustuu valtasuhteille, silloin demokraattisen politiikan pääkysymys ei ole, miten kitkeä valta pois vaan kuinka rakentaa demokraattisia arvoja vastaavia vallan muotoja. Leimallista ajamallemme ”radikaalin ja moniarvoisen demokratian” projektille on valtasuhteiden olemassaolon tunnustaminen. Niitä pitää muuttaa, mutta on torjuttava se harhakuva, että vallasta voitaisiin täysin vapautua.

Lähestymistapamme toinen erityispiirre on poliittisten toimijoiden riisuminen yleispätevyydestä. Pyrimme irti kaikista olemusajattelun muodoista. Emme tosin vain olemusajattelusta, joka on tunkeutunut laajalti nykysosiologian ja liberaalin ajatustavan peruskategorioihin ja jonka mukaan olemisen historiallinen kehkeytyminen lyö lukkoon jokaisen sosiaalisen minuuden, vaan myös sen täydellisestä vastakohtasta: sosiaalisen eräänlaisesta ääripöstopmodernista pirstomisesta, jossa pirstoille ei suoda suhteellistakaan minuutta. Painottamalla yksinomaan erikantaisuutta ja yhteismitattomuutta tällainen näkemys estää tiedostamasta, kuinka jotkut erot ovat rakentuneet alistussuhteiksi, jotka radikaalin demokraattisen politiikan pitäisi tästä syystä kyseenalaistaa.

Agonistinen, kiistelevä malli demokratiasta

Yllämainituilla teeseillä on demokraattisen politiikan kannalta mittavia seurauksia. Ne tarjoavat teoreettisen maaston, joka on välttämätön, jotta ”deliberatiiviselle demokratialle” voitaisiin muotoilla vaihtoehto. Oma vaihtoehtoni on ”agonistinen, kiistelevä moniarvoisuus”.

Tehdäkseni tämän vaihtoehtonäkemyksen perustan selväksi erotan ”poliittisen” ja ”politiikan” toisistaan. ”Poliittisella” viitataan antagonismiin eli sovittamattomaan vas-

takkaisuuteen, joka vallitsee sisäsyntyisenä kaikissa ihmisyhteiskunnissa. Tämä vastakkaisuus voi omaksua erilaisia muotoja ja ilmetä erilaisissa sosiaalisissa suhteissa. ”Politiikka” viittaa puolestaan sellaisten käytäntöjen, diskurssien ja laitosten kokonaisuuteen, jotka pyrkivät vakiinnuttamaan määräjärjestystä ja sovitteluun ihmisten yhteiseloja ristiriitaisuuden jatkuvasti uhkaamissa oloissa, nämä olot kun ovat alttiina ”poliittisen” vaikutukselle.

Demokraattiselle politiikalle voidaan asettaa peruskysymys vasta, kun tämä ”poliittisen” ulottuvuus tunnustetaan ja ymmärretään, että ”politiikka” kesyttää vihamielisyyttä pyrkimällä tekemään vaarattomaksi ihmisten välisissä suhteissa piilevää sovittamatonta vastakkaisuutta. Kaikki kunnia järkeen uskoville, mutta peruskysymys ei ole, kuinka päästä järkipäiseen yhteisymmärrykseen sulkematta ketään pois. Se on mahdotonta. Politiikka pyrkii luomaan yhtenäisyyttä keskellä selkkauksia ja eriseuraisuutta; sen ainaisena tavoitteena on luoda ”meitä” rajoittamalla ”niitä”. Demokraattisen politiikan uutuus ei ole tämän me/ne-eron ylittäminen – mihin yhteisymmärrys vailla poissulkemista uskottelee yltäneensä – vaan sen erilainen pystytystapa. Kyse on siitä, kuinka pystytetään me/ne-erottelu moniarvoisen demokratian kanssa yhteen sopivalla tavalla.

Politiikan alueella tämä edellyttää, että ”toista” ei enää pidetä tuhottavana vihollisena vaan ”vastapuolena”, siis jonakin, jonka ajatusten kanssa asetumme kamppailemaan mutta jonka oikeutta puolustaa ajatuksiaan emme kyseenalaista. Toisaalta vastapuolen käsittely ei pyyhi pois vastakkaisuutta. Se onkin erotettava liberaalista kilpailijan käsitteestä, johon se joskus samastetaan. Vastapuoli on oikeutettu vihollinen, vihollinen, johon meitä yhdistää yhteinen kiintymys demokratian eettis-poliittisiin periaatteisiin. Mutta erimielisyyttämme niiden merkityksestä ja toteuttamisesta ei voida ratkaista pohtivassa ja järkeen nojautuvassa keskustelussa. Suhteissa piilevä vastakkaisuuden ainesosa johtuu tästä. Jos vastapuolen kanta joudutaan hyväksymään, se merkitsee poliittisen minuuden muuttumista juuriaan myöten. Järkipäisen taivuttelun asemesta tapahtuma muistuttaa ennemminkin kääntymystä (samalla tavoin kuin Thomas Kuhn on väittänyt, että sitoutuminen uuteen tieteelliseen paradigmaan on eräänlainen kääntymys). Toki kompromissitkin ovat mahdollisia. Ne ovat osa poliittista tapahtumista, mutta ne pitäisi nähdä väliaikaisiksi hengähdystauoiksi jatkuvassa kamppailussa.

Tästä syystä on tärkeää tehdä ero kahdentyyppisten poliittisten suhteiden välillä. Yhtä edustaa vihollisten välinen *antagonismi*, *sovittamaton vastakkaisuus*, toista vastapuolten välinen *agonismi*, *kiistakamppailu*. Voitaisiinkin sanoa, että demokraattisen politiikan tavoitteena on muuttaa edellinen jälkimmäiseksi. Tästä on tärkeitä seurauksia sille, kuinka politiikkaa hahmotellaan. Ajamani ”kiistelevä moniarvoisuus” väittää – päinvastoin kuin ”pohtivan keskustelun” demokratiamalli – että demokraattisen politiikan päätehtävä ei ole juuria intohimoja pois eikä sysätä niitä yksityisen piiriin, jotta järkipäinen yhteisymmärrys mahdollistuisi, vaan panna ne liikkeeseen edistämään demokraattisia hahmotelmia. Tuskainkaan kiistakamppailu ei vaaranna demokratiaa vaan on sen olemassaolon varsinainen ehto.

Demokraattiselle politiikalle on tästä syystä ratkaisevan tärkeää torjua ajatus, että vapaa, pakoton ja pohtiva julkinen keskustelu kaikista yhteisistä huolenaiheista voisi joskus toteutua. Kun tunnustetaan, että kaikki yhteisymmärrys on vain väliaikaista tulosta tilapäisestä hegemoniasta, vallan hetkellisestä vakautumisesta ja että siitä on aina suljettu jotakin pois, demokraattisen julkisuuden luonnetta voidaan alkaa hah-

motella uudella tavalla. Nykydemokratian erityisyys on siinä, että ristiriidan oikeutus tunnustetaan ja torjutaan sen tukahduttaminen autoritaarisesti pystytettävän järjestyksen alle. Irrottautumalla yhteiskunnan symbolisesta esittämisestä elimellisenä kokonaisuutena – mikä on ominaista sosiaalisen organisaation kokonaisvaltaiselle mallille – demokraattinen yhteiskunta raivaa tilaa ristiriitaisten etujen ja arvojen ilmaisemiselle. Moniarvoinen demokratia vaatii toki jonkin määrän yhteisymmärrystä, mutta se koskee vain joitakin eettis-poliittisia periaatteita. Ne kuitenkin voivat olla olemassa vain eri tavoin – jopa ristiriitaisesti – tulkittuina, joten tuollainen yhteisymmärrys voi olla vain ”ristiriitaista yhteisymmärrystä”.

Tästä syystä toisinajattelulle ja sen esiin tuonnin mahdollistaville laitoksille on tehtävä tilaa moniarvoisessa demokratiassa, jonka elinmahdollisuudet riippuvat toisistaan selvästi eroavien kantojen ympärille kutoutuneista yhteisistä minuuksista samoin kuin mahdollisuudesta valita todellisten vaihtoehtojen välillä. Järjestelmäteoreettista termiä käyttäen voitaisiin sanoa, että moniarvoinen politiikka pitäisi hahmotella osin yhteistoiminnalliseksi, osin kiisteleväksi ”sekapeliksi” eikä kokonaisuudessaan yhteistoimintapeliksi, kuten useimmat liberaalit moniarvoisuusteoreetikot haluaisivat. Jos moniarvoisen järjestelmän kiistelevä dynamiikka estyy tunnistettavissa olevien demokraattisten minuuksien puutteessa, vaarana on, että kamppailut olemuksellisista minuuksista ja lukkoon lyödyistä moraaliarvoista moninkertaistuvat.

Moniarvoisuudella on siis sisäsyntyisesti ristiriitainen puolensa, joka kytkeytyy sovittamattoman vastakkaisuuden ratkaisemattomuuteen ja häviämättömyyteen. Juuri tämän deliberatiivisen demokratian malli pyrkii poistamaan. Pitämällä selviönä sellaisen pohtivasti keskustelevan julkisuuden saavutettavuutta, josta ketään ei suljeta pois ja jossa voidaan päätyä järkipäiseen yhteisymmärrykseen, tuon mallin edustajat kuvittelevat voivansa kuroa umpeen oikeutuksen ja järkipäisyyden välisen kuilun ja laukaista lopulta sen jännitteen, joka demokratiassa virittyy yhteistahdon ja kaikkien tahdon välille. Tämä kuitenkin merkitsee moniarvoisen demokratian muuntamista itsensä kumoavaksi ihanteeksi, sillä sen toteutumishetki olisi samalla sen hajoamishetki.

Tästä syystä lähestymistapa, joka osoittaa mahdottomaksi luoda yhteisymmärrystä vailla syrjintää, on demokraattiselle politiikalle perustavan tärkeä. Se pakottaa pitämään demokraattista kamppailua elävänä varoittamalla harhaluulosta, että täysi demokratia voitaisiin joskus saavuttaa ja panna täytäntöön. ”Agonistinen, kiistelevä” lähestymistapa demokratiaan tunnustaa sen rajojen todellisen luonteen ja tiedostaa niillä ilmenevät poissulkemisen muodot yrittämättäkään kätkeä niitä järkipäisyyden tai moraalisuuden verhoon. Tietoisuus siitä, että ero mahdollistaa yhtenäisyyden ja kokonaisuuden rakentamisen samalla kun se määrää hankkeen puitteet, edustaa agonistista lähestymistapaa, joka auttaa torjumaan demokraattisten yhteiskuntien halua tehdä rajansa luonnoksi ja minuutensa olemukseksi. Tästä syystä tällainen lähestymistapa ottaa pohtivan keskustelun demokratiamallia paljon herkemmin huomioon niin moniarvoisessa yhteiskunnassa kaikkuvien äänten moninaisuuden kuin sen valtarakenteen monimutkaisuuden, jota tämä erojen verkosto edellyttää.

Käännös: Veikko Pietilä

Viitteet

- 1 Suomennos perustuu alkuperäisartikkeliin "Deliberative democracy or agonistic pluralism?"; *Social Research* 66: 3, Fall 1999, 745–759. Suomennos julkaistaan kustantajan luvalla.
- 2 Mouffen käyttämä termi on *significations*, mutta suomennosratkaisu on tehty termin *Meinungen* pohjalta. – Suom.huom.

Kirjallisuus

- Benhabib, Seyla (1996). Toward a deliberative model of democratic legitimacy. Teoksessa Benhabib, Seyla (toim.). *Democracy and difference*. Princeton: Princeton University Press, 67–94.
- Cavell, Stanley (1990). *Conditions handsome and unhandsome*. Chicago: Chicago University Press.
- Habermas, Jürgen (1991). Further reflections on the public sphere. Teoksessa Calhoun, Craig (toim.). *Habermas and the public sphere*. Cambridge: The MIT Press.
- Habermas, Jürgen (1995). Reconciliation through the public use of reason: Remarks on John Rawls's political liberalism. *The Journal of Philosophy* 92: 3, 109–131.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Rawls, John (1971). *A theory of justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Wittgenstein, Ludwig. (1999 [1953]) *Filosofisia tutkimuksia*. Porvoo/Helsinki: WSOY.
- Wittgenstein, Ludwig (1975 [1969]). *Varmuudesta*. Porvoo/Helsinki: WSOY.
- Žižek, Slavoj (1992). *Enjoy your symptom*. London: Routledge.